

УДК 321.7:339.922(4)

<https://doi.org/10.31713/ve4202333>

JEL: F55, P16, Y30

Тихончук Л. Х. [1; ORCID ID: 0000-0001-6807-8232],

д.н. з держ.упр., доцент,

Проказюк І. С. [1; ORCID ID: 0009-0004-7348-8032],

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

¹Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

ІЛЮЗІЇ МИНУЛОГО: ДЕМОКРАТІЇ В ЄВРОПІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ

В межах статті був проведений аналітичний огляд книг, що досліджують минуле, сьогодення і майбутнє демократії та європейської інтеграції в Європі, а також панівні ілюзії. Дані є цінним джерелом для правильного розуміння історії та нинішніх труднощів європейської інтеграції. Разом, вони дають уявлення про дві траєкторії, які стали домінуючими в європейській історії. Одна з них стосується демократизації Європи як на рівні національних держав, так і на рівні ЄС. Інша стосується європейської інтеграції: роботи показують, що обидві траєкторії впливають одна на одну, але в кінцевому підсумку розвиваються незалежно одна від одної. Однак, лише поглянувши на обидві траєкторії з висоти пташиного польоту, можна повністю зрозуміти кожна з них.

Ключові слова: демократія; інтеграційні процеси; історичні тенденції; європейська інтеграція; міжнародна діяльність.

Історичні наративи політичних ідей в Європі ХХ століття. У книзі «Змагання за демократію: європейська політична думка ХХ століття» [1] пропонується новий погляд на європейську політичну думку минулого століття. Кінцевий результат не відповідає амбіціям автора, котрий прагнув запропонувати читачеві новаторський аналіз. Привабливість «Оскаржуючи демократію» полягає насамперед у новизні підходу в книзі: відсутність обмежень дослідження ані ідеологічними інноваціями серед професійних інтелектуалів, ані інституційними інноваціями в політичній сфері. Ці дві сфери були ретельно вивчені окремо одна від одної. Дослідження радше зосереджується на взаємодії між ідеологічними та інституційними інноваціями. При цьому автор прагне, за його власними словами, «зрозуміти політично значущі політичні ідеї» [1]. Для цього «нас має цікавити те, що відбувається між, з одного боку, більш-менш академічною політичною думкою і, з іншого боку, створенням (і руйнуванням) політичних інститутів» [1].

Результатом цього нового підходу став широкий огляд взаємодії

між ідеями та політичними змінами. Окрім науковців та політиків, аналіз зосереджується на так званих «проміжних фігурах», як-от бюрократи та юристи. Серед тих, чиї ідеї виносяться на перший план, є різні маловідомі або забуті постаті. Обговорюючи людей, які зникли з колективної пам'яті, «Демократія у змісті» відходить від будь-якого нормативного розуміння історії політичних ідей у Європі ХХ століття. Зосереджуючи свій аналіз на ідеях, втілених у політичну дію, автор книги відкидає поширену інтерпретацію його як карикатури на історичну реальність. У зв'язку з цим з есе можна зробити два основні висновки:

1. «Підкреслення» того, що ХХ століття в Європі було, «по суті, періодом, коли політичні дебати рішуче оскаржували значення демократії». Замість того, щоб представити ХХ століття як епоху, в якій демократію відстоювали одні, вітали багато і вдосконалювали всі, переконливо демонструється, постійне піддавання демократії сумніву, хоча і з різних точок зору в різний час.

2. «Відкидання ілюзорного уявлення» про те, що Європа за замовчуванням була дуже сприятливою для ліберальної демократії, що означає відсутність змоги вважати простими аномаліями тоталітарні режими і численні авторитарні режими, характерні для європейської політичної історії ХХ століття. Скоріше, безперервність історії європейської політичної думки ХХ століття полягає в тому, що демократія протягом усього цього часу піддавалася сумніву.

На думку автора книги, християнська демократія є нічим іншим, як «найважливішою ідеологічною інновацією післявоєнного періоду і однією з найважливіших у всьому європейському ХХ столітті» [1]. Зазначається, що вплив християнської демократії досі не був належним чином оцінений, оскільки богослови, які, можна сказати, започаткували її основні ідеї, не були відомі. З цієї причини післявоєнний суспільний лад здебільшого сприймався як повернення до попередньої епохи, а не як епоха, в якій суспільство було радикально реструктуризоване завдяки інноваційній соціальній інженерії.

Однією з найважливіших інституційних інновацій ХХ століття, яку можна віднести до християнської демократії, є європейська інтеграція. Християнська демократія створила дружбу між різними конфесійними фракціями в західноєвропейських країнах. В результаті католики були інтегровані у правлячий клас. Оскільки католики виступали проти національного суверенітету, вони вітали ідею наднаціональної європейської інтеграції. Підозрілість католиків до народного суверенітету також позначилася на способі, в який здійснювалася європейська інтеграція. Управління зверху вниз як на

європейському, так і на національному рівні, розглядалося як ефективний спосіб упереджувального зміцнення непорушного народного суверенітету. Більше того, вважалося, що успіх європейської інтеграції зрештою переконає європейців у її необхідності. В книзі, автор використовує цитати та анекдоти (в їх великій кількості) не для того, щоб прикрасити свій текст, а для того, щоб послідовно ставити питання. Це також свідчить про вражаючий і детальний огляд європейських політичних ідей ХХ століття. Автор не цурається іноді використовувати неортодоксальні інструменти, щоб передати відчуття епохи. Двічі він робить це, посилаючись на сцену із фільму Федеріко Фелліні. Читачеві одразу ж дається відчуття конкретного часу, в якому відбувається сцена і який Мюллер хоче передати.

Писати про історію політичних ідей в Європі ХХ століття – завдання не з легких, але Jan-Werner Muller впорався з ним блискуче. Він представляє багате полотно історії європейських політичних ідей у ХХ столітті. Роблячи це, продемонстровано глибоке проникнення в те, як різні ідеології, пов'язані одна з одною через різні інтелектуальні відхилення, призвели до найтемніших епізодів в європейській історії ХХ століття. Далі демонструється, що нинішній політичний склад Європи є результатом палкого бажання назавжди уникнути темряви.

Історія європейської інтеграції, що позбавлена будь-якої необхідності. Одне з найважливіших відкриттів в історії Європи ХХ століття полягає в тому, що післявоєнна політична констеляція пережила різні епізоди насильницького опору. Хоча революційне десятиліття 1960-х і неоліберальна парадигма докорінно змінили суспільство, вони зберегли політичну констеляцію Європи недоторканою. На цьому тлі, з дослідження «The passage to Europe. How a continent became a union» [2], європейська інтеграція проходила різні етапи.

Як континент став нацією, автор [2] переписує історію європейської інтеграції: обґрунтовує свій вибір терміну «проходження» в назві книги тим, що він «допомагає уникнути таких набридливих термінів, як «інтеграція» і «будівництво», а також вводить часовий вимір». Протягом «Шляху до Європи» читач стає свідком різних вирішальних моментів у часі, коли переплетіння подій сприяло європейській інтеграції. Як і в попередній книзі [1], в книзі [2] розповідь оснований на власних думках автора, висловлених не лише звичайними підозрюваними, такими як політики та інтелектуали, а й дипломатами, суддями та державними службовцями. Автор ділиться тим, як різні моменти в історії європейської інтеграції переживали ті,

хто брав у них участь. При цьому він передає значення, які надавалися досліджуваним подіям.

Van Middelaar справедливо отримав похвалу за те, що написав книгу, яка є дуже доступною для широкої аудиторії. Він не використовує технічний жаргон для викладу своєї оповіді. Книга починає свою розповідь, пропонуючи новий поділ політичної динаміки Європи на три окремі сфери:

1. Зовнішня сфера складається з національних держав, які керуються власними інтересами.

2. Внутрішня сфера складається зі спільноти, керованої вірою в те, що європейський проєкт може бути продовжений.

3. Окремо існує середня сфера, де держави-члени діють, все більше усвідомлюючи спільний інтерес.

Середня сфера допомогла просунути європейську політику вперед: «Коли члени ЄС діють разом, як єдине ціле, вони є двигуном «Європи» [2]. Коли держави-члени взаємодіють одна з одною, вони визнають свою приналежність як до внутрішньої, так і до зовнішньої сфер, створюючи самоусвідомлення себе як унікального утворення.

У другій частині книги представлено історію європейської інтеграції у відповідь на різні зовнішні події, що спричинили кризові моменти: від Суецької кризи до терактів 11 вересня 2001 року. Продемонстровано, як з викликів часу виникло почуття спільності. Подібно до того, як хід історії є непередбачуваним, майбутнє європейської інтеграції не може бути спланованим, але залежить від викликів часу. У третій частині книги має місце розгляд різних стратегій, котрі були використовувані для забезпечення легітимності ЄС. Особливим викликом став пошук публічної сфери, на проміжному етапі, оскільки держави-члени не могли відмовитися від своєї національної ідентичності.

Також варто звернути увагу на представлення історії європейської інтеграції як такої, що «позбавлена необхідності». Таким чином, йде мова про заперечення розуміння ЄС як організації, чия владна позиція впливає з того, якою вона обіцяє стати в майбутньому. Скоріше, на думку автора, «сила ЄС, яку довго не уявляли, перебуває у проміжному статусі, наполовину старому, наполовину новому, який поступово вступає у свої права, встановлюючи зв'язок між подіями, що відбуваються у зовнішньому світі, і спільною відповіддю на них» [2]. Якщо розглядати нинішній ЄС не як результат проєкту, що потребує доопрацювання, а скоріше як результат послідовного миттєвого переплетіння подій, стає очевидним, що справжня інтеграція відбувається тоді, коли старий і новий порядок взаємодіють один з одним.

Новий погляд на європейську інтеграцію. Часто поетична розмовна мова в книзі «The passage to Europe. How a continent became a union» різко контрастує з досить приземленим викладом аналізу в книзі «Which European Union? Europe after the Euro Crisis» [3]. Fabbrini, у своїй книзі [3] кидає виклик домінуючим поглядам на ЄС і нарешті представляє переконливу альтернативу: перший з трьох домінуючих поглядів на ЄС, що обговорені в книзі, – це погляд на ЄС як на економічне співтовариство. Цей погляд просувається так званою сувереністською коаліцією, тобто державами-членами, які відкидають будь-яку ерозію національного суверенітету в результаті європейської інтеграції. Сувереністська коаліція на чолі з Великою Британією розглядає ЄС насамперед як інституцію, що займається економічними проблемами, які впливають на всі держави-члени. Очікується, що економічна співпраця між державами-членами не буде порушувати їхній національний суверенітет. Таким чином, коаліція сувереністів представляє ЄС як ще одну регіональну економічну організацію, дуже схожу, наприклад, на Північноамериканську угоду про вільну торгівлю (NAFTA) або Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (APEC).

Аналіз [3] показує, що ЄС повністю відрізняється від інших регіональних економічних організацій. Основна відмінність між ЄС і розглянутими регіональними економічними організаціями полягає в тому, що перші мають вплив на свої держави-члени, тоді як другі – ні. Хоча коаліція сувереністів не погоджується з цим, «жодна інша існуюча регіональна організація не зайшла так далеко, як ЄС, у розмиванні Вестфальського принципу національного суверенітету» [3]. Однак ці підходи до міжурядового та парламентського союзу відрізняються один від одного з точки зору того, де колективне прийняття рішень є легітимним в ЄС.

Зокрема, варто зауважити, що підхід міжурядового союзу ґрунтується на тому, що національні суверенітети зосереджені в таких інституціях, як Європейська Рада та Рада Європейського Союзу.

На противагу цьому, підхід парламентського союзу залишає легітимність за інституціями, що приймають рішення, такими як Європейський парламент і Європейська комісія. Криза грошової одиниці «Євро», що настала в 2009 році, стала «лакмусовим» папірцем для підходу міжурядового союзу. На думку [3], цей тест не був пройдений, оскільки «криза змінила міжурядовий союз до такої міри, що створила високоцентралізовану, нав'язливу і згорнуту організацію в євроні» [3]. Прийняття рішень в Раді ECOFIN та Європейській Раді не ґрунтувалося на консенсусі держав-членів, як

це відповідає міжурядовому підходу. Навпаки, в цих органах домінують багатші і більші держави-члени, зокрема Франція і Німеччина. Автор книги [3] висловлює жаль з приводу інституційної ієрархії, яка склалася між державами-членами, і робить висновок, що ці нібито міжурядові органи не змогли належним чином впоратися з кризою євро. Для цього ЄС має стати парламентським союзом, що означає відтворення інституційної структури національної держави.

Однак, порівнюючи різні парламентські федерації, головним чином Німеччину та Канаду, можна зробити висновок, що ЄС як федеральний проект є недосяжним. Оскільки три домінуючі підходи до ЄС не відображають емпіричної реальності, варто «дослідити, чи можливо визначити новий погляд на Союз і створити новий європейський політичний порядок» [3]. Навпаки, [3] аналізує демократичні моделі як національних держав, так і союзів держав. Розуміючи демократичні моделі сформованих держав, проведено аналіз, яка з існуючих моделей підходить для ЄС. Продемонстровано поділ демократичних моделей національних держав на *конкурентну* та *консенсусну* демократію. Оскільки інституційна структура ЄС відрізняється від інституційної структури національних держав, їхні демократичні моделі не застосовуються до ЄС.

Варто зауважити проведену класифікацію демократичної моделі союзу держав як композитну демократію, під якою він розуміє демократичну модель, засновану на міждержавному, а не партійному поділі. [3] має намір порівняти ЄС з двома іншими демократичними союзами держав – США та Швейцарією. На основі свого порівняння зроблено висновок, що «ЄС – це складена держава, яка не може функціонувати як справді складений союз» [3]. Насамперед не вистачає конституційного закріплення поділу влади.

В останньому розділі книги [3] запропоновано спосіб подолання нинішнього конфлікту між різними і конкуруючими поглядами на те, яким має бути ЄС. Конституційне закріплення розподілу повноважень між оновленими наднаціональними та міжурядовими органами дасть змогу ЄС стати складовим союзом. На думку автора, найважливішим елементом для успіху бачення ЄС як складеного союзу є політичне лідерство європейської інтеграції. Тільки якщо політики візьмуть на себе ініціативу і задекларують свою відданість ідеї складного союзу, інституційна реструктуризація стане можливою.

В цьому дослідженні, також, приділено велику увагу тому, як побудовано висновки: оскільки аналіз зосереджено на емпіричній реальності, а не на особистих уподобаннях, висновки в книзі [3] переконливі. Особистісний погляд представлено й на композитний союз як дуже привабливу альтернативу, яка може вивести ЄС з

нинішнього глухого кута між існуючими поглядами.

Висновок. Після прочитання праць Jan-Werner Muller, Luuk van Middelaar та Sergio Fabbrini, димова завіса, що оточує широко розповсюджені уявлення про минуле, теперішнє і майбутнє демократії та європейської інтеграції в Європі, була піднята. Стало зрозуміло, як демократизація Європи та європейська інтеграція взаємодіють один з одним, але в кінцевому підсумку залишаються незалежними один від одного. Робота Мюллера, Ван Мідделаара та Фаббріні заслуговує на увагу всіх, хто цікавиться питаннями демократії та європейської інтеграції в Європі.

1. Muller J.-W. *Contesting democracy: political ideas in twentieth-century Europe*. New Haven, CT : Yale University Press, 2013. 2. Van Middelaar L. *The passage to Europe. How a continent became a union*. New Haven, CT : Yale University Press, 2013. 3. Fabbrini S. *Which European Union? Europe after the Euro Crisis*. Cambridge : Cambridge University Press, 2015.

REFERENCES:

1. Muller J.-W. *Contesting democracy: political ideas in twentieth-century Europe*. New Haven, CT : Yale University Press, 2013. 2. Van Middelaar L. *The passage to Europe. How a continent became a union*. New Haven, CT : Yale University Press, 2013. 3. Fabbrini S. *Which European Union? Europe after the Euro Crisis*. Cambridge : Cambridge University Press, 2015.

Tykhonchuk L. Kh. [1; ORCID ID: 0000-0001-6807-8232],

Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor,

Prokaziuk I. S. [1; ORCID ID: 0009-0004-7348-8032],

Master

¹National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

ILLUSIONS OF THE PAST: DEMOCRACIES IN EUROPE AND EUROPEAN INTEGRATION

This article provides an analytical review of books that explore the past, present, and future of democracy and European integration in Europe, as well as the prevailing illusions. The data is a valuable source for a proper understanding of the history and current challenges of European integration. Together, they provide insight into two trajectories that have become dominant in European history. One concerns the democratization of Europe, both at the level of nation-states and at the level of the European Union. The other concerns European integration: studies show that both trajectories influence each other, but ultimately develop independently of each other.

According to the historical patterns of socio-political development, the gradual maturation of capitalism has always been a precondition and at the same time a catalyst for the establishment of democratic forms of government.

Despite the fact that the process of democratization in most European countries is still far from being completed, certain transitional experiences make it possible to characterize the dynamics of democratic processes and identify some features of democratization in different countries. European integration, in turn, is a complex and controversial socioeconomic process of establishing close cooperation between European states. It is one of the manifestations of the leading trend of modern historical development – strengthening of the comprehensive interdependence of states, especially in the economic sphere, and further rapprochement of civilization-related national communities. However, only by looking at both trajectories from a bird's eye view can one fully understand each of them.

Keywords: democracy; integration processes; historical trends; European integration; international activity.

Отримано: 01 грудня 2023 року
Прорецензовано: 06 грудня 2023 року
Прийнято до друку: 29 грудня 2023 року